

Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı (haz. Zeki Sönmez), İstanbul 1988, s. 301; Tahsin Ömer Tahaoglu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 144-152; Gülsün Tanyeli, "Kanuni ve II. Selim Türbeleri Teknik Çözümleme", *Taç Vakfı Yıllığı*, I, İstanbul 1991, s. 97-113; Uğur Tanyeli, "Kanuni ve II. Selim Türbeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *a.e.*, I (1991), s. 83-96; a.mlf., "Selim II Türbesi", *DBİst.A*, VI, 504-505; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 164-170; İsmail Orman, *İstanbul'daki XVI. Yüzyıl Türbelerinin Çini Süsleme Programları* (yüksek lisans tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 211-241; Ahmed Akgündüz v.dğr., *Üç Devirde Bir Mabet: Ayasofya*, İstanbul 2005, s. 361-368; Azade Akar, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", *VD*, sy. 9 (1971), s. 288; Emin Oktay – İbrahim Artuk, "Ayasofyadaki II. Selim'in Türbesi ve İçindekiler", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, sy. 6, İstanbul 1965, s. 47-59.

ZEYNEP HATİCE KURTİL

SELİM III

(سليم)

(ö. 1223/1808)

Osmanlı padişahı
(1789-1807).

27 Cemâziyelevvel 1175'te (24 Aralık 1761) doğdu (Vâsıf, I, 206-207). Babası III. Mustafa, annesi Mihrişah Sultan'dır. Aslen Gürcü (Hammer, IV, 528) veya Çerkez olduğu belirtilen annesinin Şeyhülislâm Velîyyüddin Efendi tarafından babasına hediye edildiği söylenmektedir (Zinkeisen, VII, 323). III. Ahmed'den (1730) sonra tahta geçen I. Mahmud ve III. Osman'ın çocukları olmamış, aradan geçen kırk yıl zarfında hânedanda erkek şehzade doğmamış olduğundan Selim'in dünyaya gelişi bir hafta süren şenliklerle kutlanmıştır. Eğitimine beş yaşını doldurduğunda törenle başlandı (20 Cemâziyelevvel 1180 / 24 Ekim 1766) ve özellikle babası zamanında itinalı bir tahsil gördü. Anne baba sevgisiyle büyüdü. Küçük yaşta devlet teşrifatındaki yerini aldı, resmî işlerde ve merasimlerde bulunmaya başladı. Babasının Tophane ve Tersane'ye yaptığı denetim gezilerine henüz çocuk yaşlarındayken katıldı. Dedesi III. Ahmed'in elçi kabullerinde yanına çocuklarını da alması örneğini takip eden III. Mustafa, bu gibi törenlerde Selim'i de yanına alarak elçilerle tanışmasını ve devlet muamelesini öğrenmesini sağladı; bilinçli şekilde oğlunu devlet işlerine alıştırdı. Selim'in ıslahatçı zihniyetini bir baba mirası olarak (Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları [Nizam-ı Cedî]*, s. 12) küçük yaşlarda edindiği doğrudur ve bunun âdeta kade-

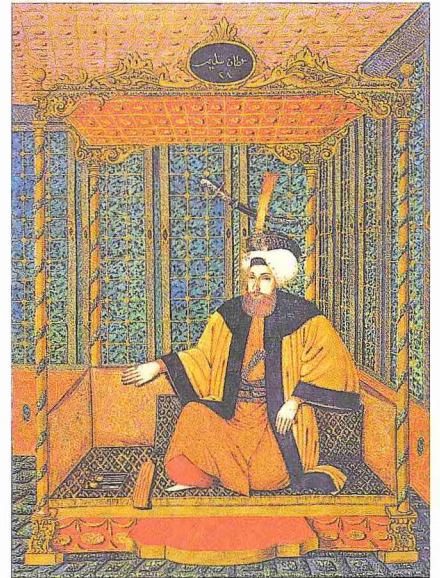
rini belirleyecek şekilde bilinç altına yerleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bununla beraber maddî ve mânevî alanlarda köklü bir değişiklik geçirmekte olan Avrupa'daki gelişmelerin dönemin genel havasında yattığı etkilerden de uzak kalmamıştır.

Babasının ölümü üzerine (8 Zilkade 1187/ 21 Ocak 1774) tahta amcası I. Abdülhamid çıktı (Vâsıf, II, 278). I. Abdülhamid on üç yaşındaki yeğenine iyi davrandı. Ekberiyet usulü sebebiyle yeğenlerin amcaların eline kalması amcaların da yeğenlerine iyi davranması sonucunu vermiş, Selim de padişah olduğunda amcazadeleri olan Mustafa ve Mahmud'a iyilikle muamele etmiştir. Bunda kendisinin evlâdı olmaması kadar hânedan arasındaki erkek evlât azlığının da etken olduğunu söylemek mümkündür. Ancak halefi olacak olan Mustafa'nın hem kendisini hem de yegâne erkek kardeşi olan Mahmud'u öldürmeye teşebbüs etmesi, hatta Mahmud'un hânedanın tek erkek üyesi kalmak için Mustafa'yı öldürmek zorunda kalması olağan üstü durumlarda bunun pek etkili olmadığını gösterir.

Râgıb Paşa'dan sonra işe yarar bir devlet adamı bulamadığına dair babasının sızlanması, zamanın kötüye gidişi ve düzeltme imkânının pek bulunmadığına dair serzenişleri Selim devrinin de değerlendirilmesinin önemli verileri arasındadır. Babası zamanında başlayan Rus savaşı (1768) amcasının tahta çıkmasından kısa bir zaman sonra yenilgiyle sonuçlandı. Yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda (1774) bağımsız hale getirilen Kırım nihayet Rusya tarafından ilhak edilip bu durum bir senedle onaylandığında (8 Ocak 1783) bu belgede tahtın vârisi sıfatıyla Şehzade Selim'in de imzasının bulunmasının talep edildiğine dair söylentiler (Câbî Ömer Efendi, I, 7), saltanat vârisi kavramının henüz kurumlaşmadığı bir dönemde genç şehzadenin halk arasındaki konumuna işaret etmekteydi. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın uygulanmasından doğan sıkıntılar ve Rus tehdidine boyun eğilmesi, müslüman ahalisiyle bütün Kırım'ın terki kamuoyunda amcası aleyhinde bir havanın oluşmasına yol açtığında kendisinin tahta geçirilmesiyle ilgili bir eylemin hazırlığı rivayetleri ihtimalden öte ciddiyeti olan bir söylem haline geldi. Kendisinin taraftarı olduğu belirtilen Sadrazam Halil Hamid Paşa ve yakın adamlarından Vezir Râif İsmâil Paşa'nın bundan ötürü azli ve idamı (1785) böyle bir girişimin mevcudiyetine geçerlilik verdi. Bu idamlarda özellikle Tersane Emni Selim Ağa ve oğlu Ahmed Nazif Efen-

di'nin rolünü unutmayan Selim tahta çıktığında ilk idam hükmünü, daha sonraki yıllarda uygulamamasının kendisi için hayati bir önem arzedeceği siyaseten katlin nâdir örneklerinden biri olarak bunlar için verdi. Tahta çıkarılmasıyla ilgili harekete geçilemeden önlenen girişimin sonucunda gözetiminin sıkılaştırıldığı ve hayatının biraz zora sokulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim on beş yılını geçirdiği Şimşirlik Dairesi'nin penceresinden çocukluğundan beri dostluğu devam eden birkaç yaş büyük akranı Çuhadar Hüseyin ile sohbet ederken Selim Ağa'nın bunu görerek ihbar etmesi ve tek eğlencesinin bu pencere olduğunu söylemesine rağmen burasının kapatılması (Cevdet, IV, 270-271) bu dönemin pek de rahat geçmediğine işaret etmektedir. Tahta çıktığında başçuhadar ve daha sonra (1792) kaptan-ı deryâ yapacağı, icraatının en önemli destekçisi olan ve aynı sütanneden emmiş olduğu söylenen Küçük Hüseyin Paşa ile kadim dostluğu bu dönemlere dayanır. Bu sıralarda kendisinin zehirlenerek ortadan kaldırılmak istendiği, bununla görevlendirilen câriyenin şehzadeye gönül meyliyle kıyamadığı gibi söylentiler (Câbî Ömer Efendi, I, 9) isminin halk arasında masalımsı hikâyelerle sevgi bulduğunun işaretidir. Bu sıkıntılı dönemde "İlhâmî" mahlasını kullanarak düşmanla savaşma azmini dile getiren şiirler yazmış, kötü gidişin tahta çıkmasıyla so-

Sultan III. Selim (İnan ve Suna Kırac Koleksiyonu, *Albüm*, lv. 28)

na ereceğine dair inancını nazma dökmüş, amcasının imamlarından Kırımî Ahmed Kâmil Efendi'den aldığı mûsiki dersleri üstün yeteneğinin mahsulü olarak bu dönemde en güzel bestelerini yapmasına vesile olmuştur. Buna rağmen bir müddet sonra durumunda tekrar bir rahatlama meydana geldiği dışarıyla irtibat kurması, hatta Fransa Kralı XVI. Louis ile yazışmaya girişmesinden (1786) anlaşılmaktadır. Kendisine bu konularda Fransız elçisi Choisseul Gouffier yardımcı olmuş, mektuplar müsvedde halinde Ebûbekir Râtib tarafından yazılmış, bizzat Selim tarafından temize çekilmiş ve İshak Bey vasıtasıyla Fransa'ya gönderilmiştir (Uzunçarşılı, II [1938], s. 199-200). Selim bu mektuplarını "saltanat vârisi" ve "saltanat veliahdı" sıfatları ile imzalamıştır. Böyle bir unvan kendisine mahsus bir imtiyaz olmak üzere resmen ilk defa kullanılmıştır (Saricaoglu, s. 3). Müstakbel hükümdar olarak kralın yazdıklarından, özellikle devletin içinde bulunduğu pek parlak sayılmayan durumuna değinen satırlar dolayısıyla pek memnun kalmadığı, cinas ve imalarla dolu cevabî bir mektup kaleme alarak mukabele ettiği bilinmektedir. Bu yazışmaların, kendisini Avrupa'daki siyasî havanın ve devlete ne gözle bakıldığının çıplak gerçekleriyle yüzleştirdiği ve bir an önce tahta çıkmak arzusunu daha da güçlendirdiği açıktır. Bu sıralarda yazdığı, tahtı halka hizmet etmenin bir aracı olarak gördüğünü dile getiren şiirlerinin ("mahz-ı safâdır bana nâsa hizmet") çağdaşı Prusya Kralı Büyük Friedrich'in, "Seni mutlu kılmak benim görevimdir" diyen aynı anlamdaki dizeleriyle (*Porträt des Genius*, s. 26) tamamen örtüşmesi, Şark'ta ve Garp'taki bu iki büyük hükümdarı aynı hissiyatta birleştiren Avrupa'daki Aydınlanma zihniyetinin Osmanlı sarayında da temsil edilmekte olduğunu işaretli sayılabilir.

1787-1788 tarihinde iki cepheli olmak üzere devam eden Rus ve Avusturya savaşı özellikle Rusya cephesi itibarıyla kötü bir seyir takip etmekteydi. I. Abdülhamid yenilgilerin acısı altında nüzul isabetiyle vefat etti. Selim 11 Receb 1203'te (7 Nisan 1789) tahta çıktığında (Cevdet, IV, 234-235) yirmi sekiz yaşındaydı. İlk işi on beş senedir ayrı kaldığı, belki padişahın müsaadesiyle nâdiren görüşebildiği annesini düzenlenen büyük bir törenle Eski Saray'dan yanına getirtmek oldu. İki gün sonra kılıç alayı yapıldı (17 Nisan). Daha sonraları sıkça misafirlğe gideceği kız kardeşleri Şah, Hatice ve Beyhan sultanları müteakip ilk üç cuma selâmlığının ardından

ayrı ayrı ziyaret ederek aile hasretini giderdi.

Selim doğumundan itibaren devleti kuracak ve yenileyecek, düşmanlara karşı muzaffer olacak bir "sâhipkırân" olduğu inancı içinde yetiştirilmişti. İlm-i nücûma olan düşkünlüğü ile bilinen ve eşref saat belirlenmeden hiçbir işe kalkışmayan babasının (Şem'dânîzâde, II-B, s. 116), oğlunun doğumunu da buna göre ayarlamış ve dünyaya "kırân" vaktinde gelmesini sağlamış olduğu anlatılır. Münecimin bunun için saatin ibresine biraz müdahale ettiğine dair olan hikâyedeki (Cevdet, VIII, 148-149) doğruluk payı Selim'in bu havayla büyütmüş olduğu gerçeğine gölge düşürmez. Buna rağmen kendisi uğurlu gün ve eşref saate itibar etmez, bunlara teşrifat gereği uyardı.

Tahta çıktığında devam etmekte olan Rus ve Avusturya savaşının kötü gidişatına engel olmaya çalıştı, hatta bizzat sefere çıkmaya teşebbüs etti (Karaî, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 23). Savaşın seyrini değiştirecek ehliyetli kumandanlar bulup bunları sadrazam tayin etmek zorlandı. İstihâre ve kura ile yaptığı seçimler bizzat bu şekilde seçilenleri de şaşkınlığa sevketti. Savaş zamanında işi şansa bırakmış olması aydınlanmış hükümdar portresi veren hayat hikâyesinde olumsuz iz bıraktı. Camilerde okutulan dualara rağmen düşman karşısında başarılı olunamaması üzerine, "Para ile yapılan duadan hayır gelmez" diyecek kadar açık görüşlü ve gerçekçidir. Bütün gücüyle ordunun teçhizine çalıştı. Prusya ile ittifaka gidilmesinde bir an bile tereddüt etmedi ve gerçekleşmesi için çok uğraştı. İçinde bulunan şartlarda bir an önce barış yapılmasını gerçek bir yaklaşımla daha hayırlı gören ordu ricâlinin hristiyan bir devletle yapılacak böyle bir ittifakın dinen câiz olmadığı bahanesine sarılmasına, aldığı karşı fetvalarla mukabele etti ve bu konudaki muhalefeti ortadan kaldırdı (1790). Kırım'ı geri almadan ve zafer kazanmadan savaşa son vermeyi, saltanatına parlak bir şekilde başlamak istemesi kadar yetişme döneminin şartlanmasının da etkisiyle kabule yanaşmadı. Prusya'nın müdahalesiyle Avusturya'nın barışa meyletmesinden (1791) ümide kapılarak Rusya ile savaşın zaferle bitirilmesi için herkesi teşvik etti. Ancak savaşın gerçekleriyle yüzyüze olan ordu ricâlî başta Sadrazam Koca Yûsuf Paşa olduğu halde tamamen başka yönde bir karar aldı. Bu Osmanlı tarihinde emsali görülmemiş bir boykot hadisesidir. Bozuk düzeni içindeki

eğitimsiz ordu zaferden tamamen ümidini kesmişti, düşmanla mücadeleyi sürdürecektir durumda değildi ve bir an önce barış yapılmasını talep etmekteydi. Bu karar bütün ordu ve devlet ricâlinin imzaladığı ortak bir dilekçeyle resmen kendisine bildirildi. Bu gelişme karşısında III. Selim barışa rıza göstermekten başka bir çaresi olmadığını anladı (*Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Târîhi*, s. 242-247; Cevdet, V, 161-165; Beydilli, sy. 12 [2005], s. 221-224).

III. Selim'e toptan bir yenilenmeye ve yeniden yapılanmaya gidilmesi zaruretini kavratan ve bu konudaki fikirlerine kesinlik kazandıran da bu gelişme oldu. Daha ordu dönüş yolundayken yapılması gerekenlere dair lâyhalar hazırlanması için emirler verdi. Rus savaşının bitimi, aynı zamanda Selim dönemini simgeleyen Nizâm-ı Cedîd yenilenmesinin başlangıç târihi oldu (1792). Avrupa kurumlarının üstünlüğü ve örnek alınmasındaki zaruret, daha önceki devirlerde de dile getirilmekle beraber Selim şimdi bunu ilk defa açıkça ifade etmekte ve geniş çapta uygulamaya sokmaktaydı. Reformları düşmanla savaşmaktan kaçmış olan ordu ve devlet adamlarıyla yürütmeyi mümkün görmediğinden alışılmışın dışında bir uygulamaya giderek kendisine yakın ve işin gerekliliğini kavramış, bu yolda hayatını feda etmeye hazır bir ekiple yola çıkmayı daha uygun buldu. Savaşa katılan ordu kumandanlarının hemen hepsini değiştirdi, kumanda zincirini bozdu ve ocak dışından tayinler yaptı. Askerî reformların önemli ayağı olmak üzere timarları denetimden geçirdi ve yarasız olanları tasfiye etti, boşalmış olanlara el koydu. Ancak yeniliklere cephe alan ilk muhalifler de böylece ortaya çıktı. Avrupa tarzında eğitilmiş bir ordu (Nizâm-ı Cedîd Ordusu) kurulması ve yeni bir donanma yapılması işini başarıyla sürdürdü. Ordu ve donanmanın ağır masraflarını karşılamak üzere müstakil bir defterdarlık ve fon (Nizâm-ı Cedîd hazinesi) oluşturdu, yeni vergiler koydu ve kayıpları önledi. Tasarruf edilmesine, lüks ithal malı kullanımına son verilmesine, devlet gelirlerinin artırılmasına ve ticaretin gelişmesine önem verdi; bu amaçla devlet adamlarını ve imkânı olanları gemiler edinerek deniz ticareti ve taşımacılığına teşvik etti. Gayri müslim Osmanlı tebaasından isteyenlere Avrupa tüccarı adıyla berat verilerek Avrupalı tüccar statüsünde ticaret imkânı tanıdı. D'Ohsson bu şekilde seksen iki gemilik bir ticaret filosu oluşturduğunu bildirmektedir (Öner, s. 152). Şartlar, özellikle

le askerî sahada Selim'i eski ve yeniye beraberce yaşatmak zorunda bıraktı. Eski ordu teşkilâtının muhafaza edilmesi onu ortadan kaldıracak bir kuvvetin henüz oluşmaması sebebine dayanmaktaydı.

Mevcut Mühendishâne-i Bahrî'nin elden geçirilerek geliştirilmesi ve nihayet Hasköy'de Humbaracı ve Lağımçı ocakları kurularak bunların efradına Kara Harp Okulu gibi eğitim veren askerî bir mühendishâne tesisi (1795), burada bir matbaa açılması (1797), Levent ve Üsküdar'da büyük kışlalar inşası, yeni askerî teşkilât için benzerlerinin Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapımı yenileşme hareketinin askerî ağırlıklı olduğu imajına kuvvet vermektedir. Aslında bu kaçınılmazdı ve Avrupa teknolojisinin aktarılmasının en önemli sahasını teşkil ederek ilerideki dönemlerde devlet idaresinin askerî ağırlıklı olmasının da temellerini atmaktaydı. Ancak ıslahat mülki idarenin bütün dallarını kucaklamak zorundaydı. Bozuk bir mülki idareyle gerekli yeniliklerin yapılmasında başarı kazanılamazdı. Selim'in reform programının bu anlamda çok daha kapsamlı olduğunu kabul etmek için yeterli veriler mevcuttur.

Matbaa, III. Selim'in ağır masraflarını sineye çektiği aydın şahsiyetinin önemli bir meşgalesi oldu. Burayı denetler, basılacak kitapları belirler, inceler, usta ve zanaatkarları taltif ederdi. Askerî kurumları da babası gibi sıkça denetimden geçirmekteydi. İzlenimlerini yazarak ilgililere bildirmekte ve gerekli uyarılarda bulunmaktaydı. Yazılarını çok defa eğitici ve öğretici bilgilerle donatırdı. Bu notları bazan ince nüktelerle, alaycı ima ve istihzalarla dolu olabiliirdi. Kırk defa yazdığı şeyin hâlâ anlaşılmamış olmasına kızdığı bir sırada sadrazama, "Uyarı notlarını toplayacak olsam koca bir kitap olurdu" demesi mizacının bu yanını aksettiren bir örnektir. Bu tür ihmal ve gevşekliklere siyasetle karşılık vermenin gerektiği hususu, yıllar sonra tahttan ayrılmak zorunda kaldığında pişmanlık içinde itiraf ettiği, "Bütün bunlara benim hilmim sebeptir" beyanıyla sabittir. Yumuşak huylu, hoşgörülü, çok bağışlayıcı ve merhametli olma hali yüksek insanî meziyetlerine işaret eder. Ancak bu, köklü reformlara girişmekte olan bir devlet adamı için kendisiyle yola çıkanların da hayatını tehlikeye sokan ciddi bir zafiyete delâlet eder. Saltanatı boyunca sağlam ve istikrarlı bir karakter çizgisi göstermemiştir; "su gibi meyyal" olmakla nitelendirilir, çifte mizaç ve şahsiyet içinde görünür. Nihayet bir hükümdar için en kötü şeylerden biri olmak üzere giderek ken-

disinden hiç korkulmamaya başlanır ve haşmetini tamamen kaybeder. Bütün bunlar müceddid olma iddiası için büyük bir yetersizlik halidir. Fakat küçüklüğünden beri kulağına doldurulanlardan sıyrılması son ana kadar mümkün olmamış ve tam bir teslimiyet içinde elinin altındaki binlerce eğitilmiş askerî kullanmadan onları da karşı hareketin insafına terketmiş, her şeyi vurmadan bırakıp nezaket içinde köşesine çekilmiştir (Cevdet, VIII, 171). Bunu yapmadan önce ilk ekipten kalan birkaç kişi hariç kendisiyle yola çıkanları ve daha sonra katılanları cellâda teslim etmesi, hatta kendi eliyle reform dönemine son vermesi, zamanında yapılan karakter tahlillerine hak verdirmektedir. 1789 Mayıs'ında Prusya elçisi Diez, "Bu hükümdar evsaf ve meziyetleri itibarıyla milletin fevkindedir ve milletin müceddidi olması mukadder görünmektedir; ancak 100 yıldan fazla bir zamandır gerilemekte olan bir devletin yenilenmesi için uzun seneler gereklidir" demekteydi (Zinkeisen, VI, 722). Zaman III. Selim'in, bütün iyi niyetine rağmen böyle muazzam bir işi uzun yıllar enerjiyle sürdürecektir ve başarıya erdirecek karakter sağlamlığından, sebatından ve basiretten mahrum olduğunu göstermiştir (a.g.e., VII, 319). Genel kanaat onun giriştiği işin üstesinden gelebilecek bir kişiliğe sahip olmadığıdır.

Sadrazamı ikinci plana atmasıyla divanı reform işlerinde birinci derecede söz sahibi olmaktan çıkarması ve kendine yakın bazı isimlerden oluşan bir "iç kabine" veya Prusya elçisi Knobelsdorf'un 25 Eylül 1792 tarihli raporunda sayısını kırk olarak verdiği (a.g.e., VII, 322) bir reform ekibiyle işleri yürütmeye kalkışması beklenen sonucu vermedi. İcraat içinde ikilik yarattığı ve sadrazamların bu kişilerle (atabek-i saltanat) zıtlaşmasına, otoritenin bölünmesine ve nihayet divanın reform işlerine samimi olarak destek vermemesine yol açtığı, ayrıca bu ekip içinde de hiziplerin oluşmasının başarı şansını azalttığı ileri sürülmüştür (Olivier, *Türkiye Seyahatnâmesi*, s. 155). Bu gelişmenin son ordu boykotuna karışmış bütün ricâlin tasfiyesi anlamındaki infiale ilgisi olduğu açıktır. III. Selim reformlara inanmış bir ekiple işe girişmişti. Hatta aralarında işlerin ters gitmesi halinde padişahın kendilerini feda etmeyeceğine dair bir anlaşmanın dahi mevcut olduğu ifade edilmiştir (Cevdet, VIII, 164). III. Selim'in reformların yürütülmesini sorumlu ve güçlü bir sadrazamın eline tevdi etmesinin daha iyi sonuçlar vereceğine dair yapılan değerlendirmelerin

(Zinkeisen, VII, 322) reform girişimlerinin kötü bir şekilde sona ermesinin etkisi altında kalarak yapılmış olduğu açıktır ve geçerliliği yoktur. Bu kadar büyük bir işin başarılı olması -XVI. yüzyıldan beri yerleşik yargıların ışığı altında ve Kâtib Çelebi'nin ifadesiyle değerlendirilecek olursa- ancak padişahlar eliyle yürütülmesiyle mümkündür ve ileride askerî ve mülki bütün eski kurumların amansız bir şekilde ortadan kaldırılabilmiş olmasının sebebi, II. Mahmud'un işi büyük bir sertlikle yürütmesi ve mutlak gücü bizzat elinde tutması olmuştur.

Diş ve iç siyasette devri pek çok önemli hadiselerle dolu geçti. İçte merkezî idarenin güçlendirilmesi için verdiği uğraştan istenilen sonuç elde edilemedi. Pazvandoğlu, Tirsinikioğlu, Tepedelenli, İskodralı, Canikli, Cezzar, Kavalalı gibi güçlü âyanlara tahammül etmek zorunda kaldı. Bunların arasında yabancı bir devletle savaşır gibi seferber olduğu, ancak bertaraf edemediği Pazvandoğlu'nun isyanını bastırmaya çalışması yanında (1798) özellikle Selim'in, "Bizi dünyaya rezil ettiler" dediği, Dağlılar olarak bilinen ve 1792 barışından sonra yıllardır Balkanlar'ı kasıp kavuran eşkıya çetelerinin (Kırcalılar) ortadan kaldırılması için uğraştı (1796). Sırp isyanları ilk defa bu dönemde ulusal bir eylem olarak ortaya çıktı (1804). Vehhâbîler'in Mekke ve Medine gibi kutsal şehirleri ele geçirmele, katliam ve talanları, hac ziyaretine engel olmaları saltanatını sarsacak ve meşruiyetini zedeleyecek boyutlara ulaştı (1806).

Diş siyasetteki gelişmeler daha vahim neticeler verdi. Fransız İhtilâli 1792'den itibaren genel bir Avrupa savaşı dönemi başlatmış bulunuyordu. Avrupa devletlerinin Fransa ile meşgul olmalarından ötürü bu gelişmeler ilk zamanlar girişilen reformlar için uygun şartlar oluşturmada. Dağlılar kraliyet, piyasaya bol miktarda işsiz kalmış subay ve teknik becerisi olan eğitilmiş insan sunmaktaydı. III. Selim bu insanların ordu, donanma ve mühendishânelerde istihdam edilmesinde tereddüt etmedi. Bunlar gemi inşa mimar ve mühendislerinden Tersane'de havuz yapımcıları, tâlimli askerlerin eğitmenleri, top döküm ustaları, kalafatçı ve burguculardan marangozlara kadar uzanan bir liste teşkil etmekteydi. III. Selim bu elemanların temini ve cazip bir ödemede bulunulması işleriyle yakından ilgilendi. Londra (1792), Paris, Berlin ve Viyana'da (1797) açılan dâimî elçiliklerden bu tür işler için istifade etmeye çalıştı. Ancak bir müddet sonra Avrupa'da ihtilâl Fransa'sına karşı verilen mü-

cadele Osmanlı dünyasına da sıçradı. Napolyon Bonapart'ın İtalya'yı zaptı, kadim Venedik cumhurunun yıkılması ve taksimi (Ekim 1797), Adriyatik'te Fransa ile komşu haline geliş ve nihayet İngiliz-Fransız mücadelesinin bir uzantısı olarak Mısır'a saldırı (Temmuz 1798), buranın kısa zaman içinde ele geçirilişi, Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın da içinde bulunduğu bir ittifaka dahil olarak Fransa ile karşı karşıya getirdi (Ocak 1799). İngiliz ve Rus ittifaklarının yardımıyla Fransa nihayet 1802'de barış yapmak ve Mısır'ı terketmek zorunda kaldığında az sayıda dahi olsa savaş mahallerine sevk edilen nizamlı askerin başarıları gözler önüne serilmiş bulunuyordu.

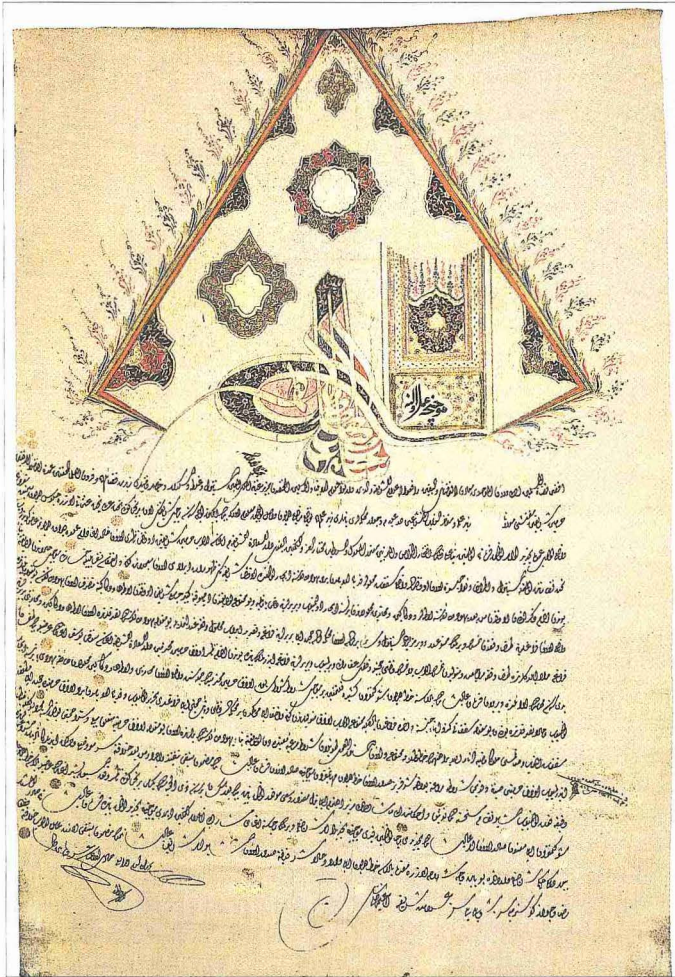
III. Selim, Mart 1805'te genel askerlik uygulamasına geçilmesine teşebbüs etti ve Prusya'daki uygulamadan esinlenmiş olarak yirmi-yirmi beş yaş arası için mecburi askerlik hizmeti getirilmesini öngördü; ancak genel bir hoşnutsuzluğa yol açtığından bundan vazgeçmek zorunda kaldı (Zinkeisen, VII, 342-343). Ertesi yıl aynı uygulamada ısrar etmesi ve bunun Ru-

melî'de de tatbikine karar vermesi hükümdarlığının dönüm noktası oldu. Anadolu'daki askerî yenilenme işlerinde başarı kazanmış olan Kadı Abdurrahman Paşa bu işle görevlendirilerek idaresindeki Nizâm-ı Cedid kuvvetleri ile yola çıktı; Silivri, Tekirdağ ve Çorlu'da sert bir muhalefetle karşılaştı. Teşebbüs buradaki âyanların tepkisini çekti ve taraflar arasında silâhlı çatışmalar cereyan etti. Bu gelişmede bizzat Sadrazam Hâfız İsmâil Paşa'nın ihaneti, el altından bunlara destek vermesi önemli bir etken oldu. Neticede girişim Edirne Vak'ası ile sonuçlandı ve uygulama iptal edildi. Yumuşaklığı sebebiyle sadrazamı sadece azletmek ve sürgüne göndermekle yetinen Selim, yenilik taraftarı diye bilinen Şeyhülislâm Sâlihîzâde Esad Efendi'yi de görevden almak zorunda kaldı ve muhalefeti teskin etmek amacıyla yeniçeri ağası İbrâhim Hilmi Ağa'yı sadârete, yeniliklerin amansız düşmanlarından Topal Atâullah Efendi'yi meşihata getirdi (14 Eylül 1806). Sonun başlangıcı olan bu gelişme saltanatına ağır bir darbe vurdu, bütün haşmetini tamamen kaybetmesine yol

açtı ve bundan böyle otorite kurması bir daha mümkün olmadı.

Napolyon'un imparator kabul edilmesi Avrupa'da önemli bir mesele haline gelmişti. Karşı çıkan devletlerin askerî hezimetleri neticesinde (1806) bu önce Prusya tarafından tanındığında Osmanlı Devleti için de başka bir seçenek kalmamış oluyordu. Fransa ağırlıklı bir siyasete dönüş İngiltere ve Rusya ile mevcut ittifaktan çıkma anlamına geldiğinden 1806'da bu iki devletle savaş durumu ortaya çıktı. İngiliz filosunun Çanakkale'den rahatça geçip İstanbul önlerine kadar gelmesi yine III. Selim'in iktidarına büyük bir darbe vurdu (Şubat 1807). İngiliz filosunun blokaj sebebiyle şehirde kıtlık ve pahalılığa yol açması halkın reformlar dolayısıyla biriken kızgınlığını su üstüne çıkardı ve patlama noktasına getirdi. Filonun Yeniçeri Ocağı'nın imhası için bizzat devlet ricâlinin davetiyle geldiğine dair çıkarılan asılsız söylentiler ortalığı daha da karıştırdı.

Şubat sonunda İngiliz filosunun çekilmesi üzerine 12 Nisan 1807'de ordu Rus seferine çıktı ve Nizâm-ı Cedid aleyhtarı olup el altından Şehzade Mustafa ile anlaştığı ileri sürülen Köse Mûsâ Paşa sadâret kaymakamı oldu. Ordu Edirne'ye vardığında İstanbul'da III. Selim'e karşı düzenlenen ayaklanmanın hazırlıkları tamamlanmış bulunuyordu. Sadrazam İbrâhim Hilmi Paşa ve devlet ricâli ocak halkıyla beraber seferde olduklarından bu her şeyi ile ikinci elden icra edilen bir darbe oldu. Köse Mûsâ Paşa ve Şeyhülislâm Topal Atâullah Efendi tarafından tezgâhlanan Nizâm-ı Cedid karşıtı isyan Boğaz yamakları tarafından başlatıldı (Kabakçı Mustafa İsyanı) ve İngilizler kadar özellikle reformlara karşı olan muhalif hizipleri destekleyen (a.g.e., VII, 343, 390) Rus parmağından da şüphe duyulması gereken bir gelişme göstererek dört gün içinde fazla kan dökülmeden Selim'in tahttan indirilmesiyle sonuçlandı (17-21 Rebülevvel 1222 / 25-29 Mayıs 1807). İsyancılar, sadrazam ve şeyhülislâm ikilisinin tanzim ettiği on bir kişilik listedeki Nizâm-ı Cedid erkânının idamıyla yetindi. Ayaklanmanın ilk günü yalnızca yamakların yanında bulunan Mahmud Râif Efendi ve Halil Ağa öldürüldü. Selim tahtta kalabileceği ümidiyle eserini feda etmekte çekinmedi, reform harcamaları için kurulan ve olağan dışı vergilendirmelerin kaynağı olarak nefret edilen defterdarlığı (İrâd-ı Cedid Hazinesi) kaldırdı. Vaktiyle ahitleşmiş olduklarına (İbrâhim Nesim, Gizli Sitma lakaplı Hacı İbrâhim, Sır Kâtibi Ahmed) kaçma fırsatını vermiş

III. Selim
tuğralı
ferman
(TİEM, nr. 2334)

olmakla beraber listede yer alan diğer ricâli cellâda teslim etti; kaçanlar da yakalanıp hakaret ve eziyetlerle meydanlarda idam edildi. Her türlü meslekten, sınıftan ve tabakadan İstanbul halkının neredeyse yarısının yeniçeri defterlerinde kayıtlı olması ve askerî bir hizmet görmeden ma-aş alması (Krauter, s. 19) isyancıların geniş kitlelerce sessizce desteklenmesini sağlamaktaydı. III. Selim fedakârlıklarına rağmen tahtını kurtaramadı; yenilikçiliği, Batıcılığı, dinden çıktığı ve zürriyeti olmaması bahane olarak kullanıldı. Bundan böyle padişahlık yapamayacağı ileri sürüldü ve nihayet tezgâhlandığı gibi Şehzade Mustafa'nın ismi zikredilmeye başlandı. Selim'in tahta çıktıktan sonra Ahmed adını verdiği bir oğlu dünyaya gelmişse de bu doğumdan sonra fazla yaşamamıştı (Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 162-163) ve çocuğu olmamasından kaynaklanan bir merhamet ve sevgiyle yeğenlerine karşı gayet yumuşak davranmaktaydı. Hatta Mustafa'nın, adamları vasıtasıyla dışarı ile irtibat içinde aleyhte çalışmalar yürütmesine bile göz yummakta ve bu gibi faaliyetlerine amcasının vaktiyle kendisine davrandığı gibi görmezlikten gelerek bazı yumuşak uyarılarda bulunmakla yetinmekteydi. Yeğenlerinin hayatından kuşku duyulması onu çok yaralamıştır. Fazla direnmeden, belki yılmış, biraz küsmüş ve bıkmış, fakat muhakkak ki incinmiş bir ruh halinin teslimiyeti içinde kendi hukukunu savunma girişiminde bulunmadan tahttan çekildi, yeğenini kendi eliyle tahta oturttu ve on sekiz yıl önce terkettiği Şimşirliğe tekrar geri döndü. IV. Mustafa tahtta on dört ay kadar kalabildi. Bu arada amcasını doktor Lorenzo vasıtasıyla zehirletip ortadan kaldırmaya çalıştıysa da Lorenzo bunu şiddetle reddederek kaçıp saklandı (Krauter, s. 23).

Alemdar Mustafa Paşa etrafında toplanan Selim taraftarlarının darbe girişimi hüsrarla neticelendi. Darbe 4 Cemâziyelâhir 1223'te (28 Temmuz 1808) saraya hücumla başladı ve öğleden sonra ölüm kamil noktasına ulaştı. Alemdar sarayın kapılarını kırıp içeri girdiğinde Arz Odası'nın Bâbüssaâde'ye bakan kapısı önündeki sofaya bir şilte üzerine konmuş Selim'in cesediyle karşılaştı. Saat 4 sularında Sarayburnu'ndan top sesleri duyulmaya başlandı, bu saltanat değişikliğinin işaretiydi, ancak İstanbul'un diğer halkı gibi Pera'daki elçilikler de kimin tahta çıktığını henüz bilmemekteydi. Genelde Selim'in tekrar tahtına kavuştuğu zannediliyordu (a.g.e., s.

24). Bir saat kadar sonra münâdiler yeni sultanın II. Mahmud olduğunu ilân ettiler. Selim öldürülmüş, Mahmud zorlukla kaçarak kurtarılmıştı (28 Temmuz 1808). III. Selim, kafesteki günlerini yeğeni Mahmud ile belirli bir yakınlık içinde ve ona zengin tecrübelerinden faydalı nasihatlerde bulunarak geçirmişti. Kendini savunmaya teşebbüs etmiş, başlarında Başçuhadar Abdülfettah, Kethüdâ Ebe Selim, hazine vekili Nezir ağaların bulunduğu, daha sonra hepsinin yakalanarak idam edileceği yirmi kadar kâtille boğuşmak zorunda kalmıştı. Ebe Selim hayalarını sıktığında cellâdın kaytanı atıp onu boğduğu nakledilmiş (a.g.e., s. 25-26), ancak naaşı üzerindeki darp izleri, kanlı bereli hali, sağ şakağının derisi sakalıyla birlikte çenesine kadar sıyrılmış olduğunun tasviri (Cevdet, VIII, 308) kendisinin kanlı bir şekilde şehid edildiğine işaret etmektedir. Ertesi gün geniş bir halk kitlesinin katılımı ve esef nâdâları arasında büyük bir merasimle basının Lâleli'de yaptırdığı caminin türbesine ve yanına gömüldü. Hak etmediği bir muamele görmüş olarak kendisinin meziyetleri ve icraatları İstanbul kahvelerinde uzun zaman efsane gibi anlatılmaya devam etti. Alemdar'ın kâtillerin peşine düşmesi ve onların hepsini bir bir yakalayarak ölümle cezalandırması da alkışla karşılandı (Saint-Denys, II, 192; Zinkeisen, VII, 562).

Yenilikleri sebebiyle oluşan muhalefetin ağır sözlerle saldırdığı III. Selim'in haklılığı on beş yıl geçmeden teslim edilmeye başlandı. Özellikle 1821'den beri devam eden ve uzun yıllar süren nâfile uğraşlara rağmen bir türlü bastırılmayan Rum ayaklanmasını Mora'ya sevk edilen çağdaş eğitimli Mısır kuvvetlerinin beş altı ay içinde sona erdirmesi, İstanbul'da Batı tarzında eğitilmiş ordunun kıymetini bütün çıplaklığıyla gözler önüne serdi ve halk arasında Sultan Selim'in itibarı iade edildi. II. Mahmud'a Yeniçeri Ocağı'na son darbeyi vurma zamanı geldiğini anlatan bu psikolojik hava olmuştur (Rosen, I, 8). Kaynaklarda halim selim kişiliğine rağmen eski tip silâhları çok iyi kullandığı, iyi bir ok atıcısı olduğu, ayrıca tüfek atışları yaptığı belirtilir. Devrinin kroniklerinde Okmeydanı'ndaki atışlarının 900 gezi (594 m.) aşması üzerine usta okçular arasına girdiğine ve Okmeydanı'nın etrafını yeniden düzenletip buradaki tekke ve köşkleri tamir ettirdiğine dair bilgiler vardır. Şiirde "İlhâmî" mahlasıyla hacimli bir divanı bulunan III. Selim'in Mevlevî olduğu ve devrin ünlü şai-

ri Şeyh Galib'i himaye ettiği bilinmektedir. Şiirleri içe kapalı bir ruh halini yansıtır. Ancak savaşlar vesilesiyle yazdığı şiirlerinde hamâsi bir üslup sezilir. Çeşitli kütüphanelerde tezhipli ve güzel hatla yazılmış nüshalarına rastlanır (İÜ Ktp., TY, nr. 5514). Ayrıca sanat değeri yüksek besteleri vardır. Kendisi de müzikşinaslığını şairliğinden üstün görür. Aynı zamanda süzidilârâ makamını bulup düzenlemiştir (aş.bk.).

Elçi izlenimlerine göre orta boylu, yakışıklı, biraz kilolu, koyu gür sakallı, hafiften çiçek bozuğu yüzlü, sakin tavırlı, sevimli hatlı, yumuşak karakterli hayır sever bir zattır (Krauter, s. 13). Büyük bir ciddiyet ve istekle devletin eski güç ve şevketine kavuşması için çalışan bir padişattır. Aydınlanmış, kendini milletine adanmış ve onun selâmeti için gönderildiğine inanmış, bu yöndeki hizmetleriyle ismini ölümsüzleştirmek isteyen bir hükümdardır. Çağın çılgın yenileşme furası karşısında belirli bir hayranlık duymuş, bunu temsil etmekte olan Fransızlar'a muhabbetle bakmıştır, öyle ki İstanbul'da aşırılık gösteren Jakobinler'e dahi mûsamaha etmiştir (Zinkeisen, VII, 318-319).

III. Selim aynı zamanda savaş bilimiyle ilgili olarak geniş bir bilgiye sahipti. Fransız askerî uzmanlarından Vauban'ın eserlerini bu amaçla tercüme ettirmiş ve bastırmıştı. Bunları okur ve okunmasını tavsiye ederdi. Selim çağdaş savaş tekniklerine, usul ve silâhlarına olan ilgisini bu konularda bizzat bir risâle yazacak derecelere götürmüştür. Padişahın bu risâlesinin ikinci kısmının fişekler ve üçüncü kısmının toprakla ilgili olduğu, risâleyi inceleyen kaptanpaşanın burada sözü edilen fişek ve toplardan donanmadaki gemilerde bulunmadığını söyleyerek bunların teminini istemesi vesilesiyle haberdar olunmaktadır (Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne*, s. 181).

III. Selim geride askerî işlevde pek çok eser bırakmıştır. Kasımpaşa, Beşiktaş ve Galata mevlevîhanelerini onartmıştır. Çeşitli yerlerde çeşmeler yaptırmış, Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'ni ihya etmiş, türbenin şebekelerini som gümüşten döktürmüş ve altın avizeler taktırmıştır. Üsküdar Harem İskelesi arkasında Selimiye olarak anılacak yeni bir semt kurmuş, burasını büyük bir kışla, adıyla anılan cami, tekke, hamam ve diğer binalar, zâbit evleri, iş yerleri inşasıyla mâmur hale getirmiş (bk. SELİMİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ), büyük ve müstakil bir bina yaptırarak Mühendishâne Matbaası'nı buraya taşımıştır (1802).

BİBLİYOGRAFYA:

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II-B, s. 45-46, 74, 77, 80, 90-92, 108, 116; Vâsîf, *Târih*, I, 206-207; II, 278; Câbi Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, 7, 9; Ubeydullah Kuşmânî – Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler: Kabakçı Mustafa Risalesi* (haz. Aysel Danacı Yıldız), İstanbul 2007, tür.yer.; *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarihî* (haz. Ali Osman Çınar, doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-247; Hammer, *GOR*, IV, 528; Mütercim Âsim Efendi, *Târih*, İstanbul [1867], I-II, tür.yer.; Tayyârzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1293, III, 42-45 vd.; III. Selim'in *Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (nşr. V. Sema Ankan), Ankara 1993, tür.yer.; *Kethûda Sa'id Efendi Tarihî* (haz. Ahmet Özcan, yüksek lisans tezi, 1999), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; J. de Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, Paris 1819, II, tür.yer.; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 664-665, 722, 776; VII, 318-319, 322, 323, 342-343, 390, 562; G. Rosen, *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, 8; Cevdet, *Târih*, IV, 234-235, 270-271; V, 161-165; VIII, 148-149, 164, 171, 215, 308, 316-320; Olivier, *Türkiye Seyahatnâmesi: 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (trc. Oğuz Gökmen), Ankara 1977, s. 155; J. Krauter, *Franz Frieherr von Ottenfels: Beiträge zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfe 1822-1832*, Salzburg 1913, s. 13, 19, 23-26; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, Ankara 1942; a.mlf., *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları: Nizam-ı Cedid 1789-1807*, Ankara 1946; Necati Elgin, *Üçüncü Sultan Selim (İlhâmi)*, Konya 1959; Ahmet Cevat Eren, *Selim III'ün Biyografisi*, İstanbul 1964; a.mlf., "Selim III", *İA*, X, 441-457; *Porträt des Genius VI. Friedrich der Grosse*, Hamburg 1967, s. 26; *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1971, V, tür.yer.; Stanford J. Shaw, *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III. 1789-1807*, Cambridge 1971 (Eserin tercümesi için bk. *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu, 1789-1807* [trc. Hür Güldü], İstanbul 2008); Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi: 1776-1826*, İstanbul 1995, tür.yer.; a.mlf., "Sekbanbaşı Risalesi Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 221-224; A. Saadet Öner, *İsvç Devlet Arşivi'nde Mahfûz İ. M. D'Ohsson Evrakı Tasnifi ve Tahtili* (yüksek lisans tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 152; M. Fatih Salgar, *III. Selim: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 2001; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 3; Kâşif Yılmaz, *III. Selim (İlhâmi): Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Edirne 2001; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliâht İken Fransa Kralı Lui XVI ile Muhabereleleri", *TTK Belleten*, II (1938), s. 191-246; Aysel Danacı-Yıldız, "III. Selim'in Katilleri", *Osm.Ar.*, XXXI (2008), s. 55-92; "İlhâmi III. Selim", *TDEA*, IV, 362-363. KEMAL BEYDİLLİ

□ MÜSİKİ. Osmanlı padişahlarının büyük bir kısmının çeşitli sanat dallarına ilgi

duyduğu, ilim ve sanat çalışmalarını teşvik ettiği ve desteklediği bilinmektedir. Bunların arasında şairliğinin yanı sıra saz icracılığı, müzik nazariyatına vukufu ve özellikle bestekârlığı ile III. Selim, Türk müzikisi tarihinin önde gelen simaları içinde yer almış ve dönemi kendi ismiyle anılan bir müzik ekolü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu ekol, sadece hükümdarın saltanat yıllarından ibaret kalmayıp onun vefatından sonra şekillenecek birtakım değişikliklerin alt yapısını hazırlaması yönünden de önem taşımaktadır. III. Selim'in müzikşinaslara karşı yakınlık gösterip onları himaye etmesi bu sanatın ilerlemesi ve yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı padişahlarından hiçbirinin müzik sevgisi, ilgisi ve bestekârlığı III. Selim düzeyine ulaşmamıştır.

III. Selim'in, küçük yaşlarda amcası I. Abdülhamid'in müezzinbaşısı Kırımlı Ahmed Kâmil (Kâmilî) Efendi'den usul ve eser meşkiyle başlayan müzik hayatı, Hacı Sâdullah Ağa'dan ve özellikle geleneksel tambur üslûbunun ustası Tanbûrî İzak'tan aldığı tambur dersleriyle devam etmiştir. Müziğiyle en fazla meşgul olduğu dönem şehzadelik yılları olmuş ve en güzel eserlerini bu dönemde bestelemiştir. Ahmed Kâmil Efendi, III. Selim tahta geçince imâm-ı sâni tayin edilmiştir. Padişahın Tanbûrî İzak'a karşıda büyük saygısı vardı. III. Selim'in şehzadeligi döneminde saray içinde ve dışında pek çok müzikşinas onun çevresinde toplanmıştır. Padişah olduktan sonra da Enderun Mektebi'ne önem verilerek meşkhâne yeniden düzenlenmiş, o zamana kadar yevmiye ile ders veren hocalara düzenli aylık bağlanmış, Harem Dairesi'nde hanımlara mahsus bir müzik meşkhânesi açılarak başına Hacı Sâdullah Ağa getirilmiştir. III. Selim'den sonra şöhret bulan pek çok müzikşinas onun döneminde yetişmiştir. Saltanatı süresince müziğiyle ilgisini sürdürmüş, şehzadeligi dönemindeki kadar olmasa da yeni eserler bestelemeye devam etmiştir.

Saray dışındaki meşhur müzikşinasların da saraya davet edilmek suretiyle padişahın huzurunda yapılan küme fasılları müzik tarihinin önemli icraları olarak anılmıştır. Bu fasıllar çoğunlukla Topkapı Sarayı'nda Serdâb Kasrı ile Kâğıthane'deki Çağlayan Kasrı'nda icra edilirdi. Burada yer alan müzikşinaslar arasında Hacı Sâdullah Ağa, Tanbûrî İzak, Tanbûrî Emin Ağa, Abdülhalim Ağa, Vardakosta Ahmed Ağa, Küçük Mehmed Ağa, Kemânî Mustafa Ağa, Şâkir Ağa, Genç İsmâil (Dede Efendi) özellikle zikredilmelidir. III. Selim'in, Hamâmî-

zâde İsmâil Dede Efendi'nin yetişmesinde büyük emeği geçmiştir. Dede Efendi'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki çilesinin ikinci yılında bestelediği, "Zülfündedir benim baht-ı siyâhım" mısraıyla başlayan bûselik şarkısının müzik çevrelerinde büyük yankı uyandırması üzerine III. Selim İsmâil Efendi'yi saraya davet ederek şarkıyı kendisinden dinledikten sonra takdirlerini bildirmiştir. Onun bir süre sonra bestelediği, "Ey çeşm-i âhûd hicr ile tenhâlara saldın beni" mısraıyla başlayan hicaz nakış besatesinin de yine hünkâr tarafından çok beğenilmesiyle Dede Efendi, padişahın isteği üzerine sarayda haftada iki defa düzenlenen küme fasıllarına hânende olarak katılmaya başlamıştır.

III. Selim döneminin Türk müzik yazısı tarihinde de önemli bir yeri vardır. III. Selim'in teşvikiyle Abdülbâki Nâsır Dede ve Hamparsum Limonciyan birer müzik yazısı sistemi geliştirerek hükümdara sunmuşlardır. Abdülbâki Nâsır Dede, ebced notasını yeniden uyarlayıp kendi adıyla anılan bir nota alfabesi tertip ederek bunun kullanılış şeklini padişaha takdim ettiği *Tahrîriyye* adlı eserinde izah etmiş, aynı eserde hükümdarın bestelediği sûzidilârâ makamındaki Mevlevî âyiniyle üç adet saz eserini bu nota ile kaleme almıştır. Abdülbâki Nâsır Dede'nin nota alfabesinin beklenen rağbeti görmemesine rağmen Hamparsum'un kendi adıyla anılan müzik yazısı sistemi büyük ölçüde benimsenmiş ve Batı notası yerleşinceye kadar XIX. yüzyıl boyunca kullanılmıştır.

XIX. yüzyılda Mevlevî müzikşinasının diğer asırlara göre ilerleme kaydetmesinde III. Selim'in ve II. Mahmud'un büyük tesirleri olmuştur. Mevlevîye tarikatı müntesibi olan III. Selim zaman zaman İstanbul melevîhânelerine gider, buralardaki müzik faaliyetlerini takip ederdi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri Ali Nutkî Dede ile Abdülbâki Nâsır Dede'ye teveccüh gösterir, Galata Mevlevîhânesi'ne sık sık giderek cuma namazlarından sonra âyini dinler, âyinin sonunda Şeyh Galib'le şiir ve müzik sohbetleri yapardı. Postnişinliğinin ilk yıllarında melevîhânenin tamiri gündeme geldiğinde Şeyh Galib konuyu arzettığı dilekçesine bir kasidesini ekleyerek III. Selim'e takdim etmiş, kasideyi çok beğenen padişah hemen dergâhın tamirini mimarbaşıya emretmiş ve tamirat kısa zamanda tamamlanmıştır. Dergâhın bir cuma günü yapılan açılışında III. Selim de hazır bulunmuş ve mukabelede hükümdarın bestelediği sûzidilârâ âyini icra edilmiştir.